

Edita Hercigonja-Mikšik

Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska
Filozofski fakultet, Zagreb
ehmiksik@ffzg.hr

Odrazi protuljudske zbilje

Sažetak

Od pretpovijesnog razdoblja do danas ljudski su postupci obilježeni nasiljem. Načini i sredstva kojima čovjek porobljava, ubija, ponižava i vara pripadnike vlastite vrste s vremenom postaju sve ubojitiji i domišljatiji. Jezik kao spremnik i prijenosnik ljudskog iskustva, znanja i društvene razmjene istodobno vlastitim sredstvima i načinima bilježi cjelokupnu ljudsku zbilju često prikrivajući njezino destruktivno naličje. O tome svjedoče rječnici, u kojima su činjenice zabilježene, i diskursi kojima se te činjenice prikrivaju. Na leksičkoj razini najčešće se radi o eufemizmima, disfemizmima, metaforama i metonimijama. Na razini diskursa radi se o cirkumlukacijama, redefinicijama pojmova i mistifikacijskim poigravanjima jezičnim znakom koja zrcale dehumaniziranu, štovišu, protuljudsku stvarnost. U članku se istražuju te komentiraju rječnički primjeri i diskursi koji otkrivaju jezične i sociološko-antropološke dimenzije nasilne konstante ljudske prirode.

Ključne riječi: dehumanizacija, eufemizmi, jezična manipulacija, antihumanizam, socolingvistika.

Uvod

Od samog *osvita čovječanstva*, što je uobičajeni izraz, ljudska se priroda pokazuje u proturječnom rasponu od čudovišnog do čudesnog. Trenutak u kojem je „slučajni krvavi otisak“ ljudske ruke na stijeni altamirske spilje namjerno ponovljen te ovjekovječen „smolom ili čađom“ (Krlježa1933:8) M. Krlježa u svome je antihumanističkom *Predgovoru podravske motivima* označio kao prvi trag začinjavanja umjetnosti, moglo bi se dodati i samosvijesti. Pri tom se pod *antihumanistički* misli na filozofski koncept koji nadilazi antropocentričnu aroganciju prosvjetiteljske tradicije kojoj je vjera u ljudski razum neupitna. J.W.Goethe u odmaku je od te tradicije možda najnepoštedniju antihumanističku prosudbu o ljudskoj vrsti prepustio Mefistofelesu:

Zemaljski mali bog je osto čudnovat / Onakav, kakav bje već prvi sat / Još nekako bi životarit
znao / Da nebeskoga svjetla trak mu nisi dao; / On razumom to zove, i služi se njim, / Zvijer
najveća da bude međ zvijerima svim.

Ljudska će vrsta, usprkos odvajanju od predljudskog, od prvog trena biti obilježena dvostrukošću, „čudnovatošću“ koja obuhvaća i čudovišnost i čudesnost s distance Goetheova ne-ljudskog demonskog promatrača, a iz koje će jednakom mjerom, trajno kroz povijest, izvirati uzvišena umjetnost, znanost, duhovnost te najveća izopačenost. Spomenuta sintagma *osvit čovječanstva* naznačuje prve tragove samosvijesti i stvaranja, taj „trak razuma“ koji spominje Goethe. *Svitanje, svijest i svjetlost* iskonski su i etimološki povezane riječi, no nastanak umjetnosti, ovladavanje zanatima, razvoj znanosti, općenito kulture i civilizacije, neće oslabiti ljudske destruktivne potencijale, štoviše oni će s vremenom bivati sve maštovitiji, opasniji i ubitačniji, pa se možemo pitati što je to s *osvitom čovječanstva* doista svanulo. Svi prirodni elementi vatra, voda, zemlja i zrak kreativno se koriste u svim vremenima i kulturama za ubojstva i pogubljenja, a svako pronalaženje novih materijala i oruđa istodobno je preinačeno u oružje. Toljaga, kamena sjekira, koplje, mač, top, puška, automatsko oružje, sve vrste streljiva i bombi i, konačno, H-bomba glavna su oružja nastala na tehnološko-razvojnim prekretnicama civilizacijskog napretka, a mnoge obične uporabne stvari dobile su odmah svoju vještu protuljudsku preinaku: obični konopac, bojna kola, španjolska čizma, inkvizicijski škripac i kotač, električna stolica, automobilska bomba, tek su neke od njih. Zanimljivo je spomenuti da je u tom razvojnom lancu upravo nuklearna energija naknadno iskorištena za kakvu-takvu mirnodopsku dobrobit koju privremeno i ne previše pouzdano osiguravaju nuklearne elektrane.

Estetička recepcija ubojitog

Čovjek je jedino biće koje stvara vlastitu zbilju u kojoj se svojim djelima divi ili je njima zgrožen, bilo kao stvaratelj bilo kao promatrač. Najsvjetlije umjetničke slike, duhovni uvidi filozofa, pjesnika i mistika kao manifestacije čudesnosti ljudskog bića djela su i postignuća iste vrste koja je stvorila najjaču poznatu svjetlost tvari, svjetlost nuklearne bombe koja prijete potpunim i konačnim zamračenjem iza kojeg više vjerojatno neće biti nikakvog ili skorog svitanja, bar ne za ljude. Stoga je posve nevjerojatan opis novinara Williama L. Laurencea koji je u svojim memoarima *Dawn over Zero* prateći eksploziju A-bombe nad Nagasakijem progovorio gotovo scijentističko-religioznim zanosom o nastanku nove tehnološke vrste:

„Ushićeni smo je gledali kako se penje uvis sa Zemlje umjesto da dolijeće iz svemira te kako se kroz bijele oblake uspinje u nebesa, postaje sve življa i življa... postajala je živo biće, a pred našim očima punim nevjerice, rađala se nova vrsta“. (iz: Amy and David Goodman 2006:332).

Laurenceova opčinjenost, kao da u nicanju smrtonosne gljive gleda raskošne ljetne kumuluse, iz opisa je nastajanja „nove vrste“ istisnula bilo kakvu pomisao na išta ljudsko i živo. Pisac koji s distance, uoči jednog od najvećih svjetskih kolektivnih ubojstava, ushićeno svjedoči o tome trenutku ujedno pokazuje svu čudovišnost estetske recepcije odmaknute onkraj Dobra i Zla. Transhumanistička Laurenceova vizija daje naslutiti da je vrhunac ljudske inventivnosti upravo u vlastitu uništenju. Dalje, on se prisjeća trenutaka kada je s pigmalionskim erosom pratio stvaranje bombe kao vrhunski umjetnički čin:

“Dok sam je izbliza promatrao kako se promiče u živo biće, kako je tamo pomno uobličavaju, tako da bi se svaki kipar osjetio ponosnim da ju je sam stvorio... javlja se u čovjeka osjećaj... kao da se nalazi u nazočnosti natprirodnog.“ (Amy and David Goodman: ibid)

U tome izvješću najviše zabrinjava Laurenceovo iskreno oduševljenje i potpuni izostanak pomisli na patnje i smrt stotinu tisuća stanovnika Nagasakija.

Cinizam prikriven poznatim dobroćudnim poznatim nazivima američkih A-bombi: *Debeljko*, *Dječčić*, *Spravica* i nadijevanje ženskih antroponima ruskim H-bombama: *Nataša*, *Marija*, *Tatjana* (tako se obično nazivaju garniture namještaja) kao izrazima bliskosti s oružjem nije estetički uzvišen, ali pokazuje istu, ovaj put prizemno zaigranu vojničku bešćutnost, kao i zlokobnu naznaku u konspirativnom *It(Ono)* i *Thing* za pionirske A-bombe. Općenito, može se primijetiti da se ubojito oružje antropomorfizira i da se njime intimizira familijarnim ili bezazlenim nazivima. Nedavno se moglo čuti o američkoj *majci svih bombi* bačenoj u Afganistanu pa ubrzo nakon toga o *ocu svih bombi* koju su bacili Rusi parirajući u vojnom nadmetanju paternaliziranim nazivom za još jače oružje. Tu su i laserski navođene, tzv. *pametne bombe*, a isto se tako u palestinsko-izraelskom sukobu nazivaju bombaši samoubojice. U vojničkom žargonu uhodan je banalni naziv *pašteta* za nagazne mine i romantični naziv *zvončići* za rasprskavajuće streljivo kasetnih bombi poznato nam

iz Domovinskog rata. Poigravanje fitonimima vidi se u nazivima za artiljerijsko oružje: *karanfil*, *bagrem*, *zumbul*, a kemijska bojeva glava MS-24 morbidno se naziva *nježnost*. Tu su i metaforični nazivi *mala cipela*, *patuljak* za bacače granata te *mala praćka* i *banana* za vrstu tenka itd.

Slično oduševljenje kakvo se može vidjeti na dječjim licima dok gledaju vatromet, taj za razliku od eksplozije hidrogenske i inih bombi bezazleni nebeski spektakl, moglo se vidjeti i na fotografiji dječaka iz Rake objavljenoj u knjizi Andrewa Hoskena *Carstvo straha* (2015) o nastanku Islamske države. Ljude, posebno djecu, privlače igre svjetlosti kao što su vatromet, bakljade, paljenje krijesova i logorskih vatri, lasersko osvjetljavanje neba jer ugodno djeluju na osjetila i potiču maštu. Bistri, ozareni “široki osmijeh” i „pogled uprt prema nebu“ (Hosken 2015:179) uobičajeni je izraz kakvim djeca, a i odrasli gledaju svjetlosnu nebesku predstavu, no u knjizi je fotografija dječaka izrezana iz strašnog konteksta: na velikom ekranu dječak iz Rake naime gleda videosnimku koja u propagandnom filmu hagioterapijskog naziva *Liječenje duša vjernika* dokumentira sudbinu jordanskog pilota kojeg su zatvorenog u kavez 2005. živa spalili pripadnici ISIS-a. U toj snimci dvostruko je prevladalo čudovišno ljudsko naličje: prvo, u samoj zamisli takvog pogubljenja, a potom u „edukativnom izlaganju“ nadrealne scene pogledu dječaka u čijem je djetinjstvu jedina svjetlost koja ushićuje ona koja je u ratnom pomračenju, kao perverzna inačica svjetlosnih zabava, do njega doprla s ljudske baklje. Kako je, kao što kaže Kant: „nemoguće naći zadovoljstvo u užasu koji se neposredno osjeća“ (Eagleton 2006:50), on se mahom preobražava u estetički događaj za koji je, da bi se u njemu uživalo, potrebna virtualna distanca koju dječaku iz Rake omogućuje videoekran, a W. Laurenceu sigurno promatračko mjesto. Estetička pozicija omogućuje nesvakidašnji ushit iz kojega se i najveći užas gleda s užitkom kao čisti fenomen bez stvarnosne smetnje. Promatranje vulkanske erupcije, naleta tsunamija ili uraganske oluje može ushititi ljepotom nesputanog elementa sve dok sami ne bježimo pred bujicom lave ili vode. Kako reče Eagleton, govoreći o društvenoj terapijskoj snazi i uzvišenosti tragedije: “Antigona je uzvišena, ali bomba na krcatoj autobusnoj stanici nije“ (ibid).

Svakodnevno doznajemo o tehnološki „sirotinjskim“ barbarskim improviziranim eksplozivnim napravama sklepanim od čavala i plinskih boca koje se koriste u terorističkim napadima. No najbizarnije oružje našeg doba postalo je ljudsko tijelo u hibridnom spoju čovjeka i eksplozivne naprave u liku neonihilističkog junaka našeg doba – bombaša samoubojice. Ta posljednja, biotehnička montaža dvostruko zastrašuje: bizarnom kombinacijom čovjeka i eksploziva te spektakularnom ekspresijom. Eagleton samoubilački bombaški napad vidi kao neku vrstu umjetničke avangarde, a terorizam općenito opisuje “nasrtajem na smisao, kao i na materijalnost... dadaistički ili nadrealistički hepening“ (Eagleton ibid:90) doveden do nezamislive krajnosti. U tom smislu on smatra da možemo govoriti o „ekspresivnom terorizmu koji je više simboličan no instrumentalan čin“ (ibid.). Nakon nedavnog napada u Manchesteru 2017. godine novinari se pitaju radi li se o tzv. „inspirativnom napadu“ koji se razlikuje od pragmatično dirigitiranog. Prisilno slanje šijitske djece s Downovim sindromom u samoubilačke napade u Iračkom ratu za razliku od „inspirativnih“ napada, dakako, potpuno je instrumentalizirano i, naravno, bez osobne spektakularne demonstracije apsolutne moći.

Bombaš samoubojica može se superiorno naslađivati svojim protivnicima, jer vlada njihovim i svojim životom, pa se cinično ili očajnički želi narugati smrti. Svoju predstavu može izvesti bilo kada i bilo gdje na pomičnoj svjetskoj pozornici po istom scenariju, ali uvijek s drugim izvođačem. Kao što je Laurence u A-bombi poetski vidio nastanak nove vrste, tako se i u pretvorbi bombaša samoubojice u napravu, doduše, tehnološki primitivnu, gotovo daje naslutiti neka nova transhumana vrsta, svojevrsna ubojita verzija himeričnog „homo deusa“ kojeg u istoimenom povijesno-futurističkom bestselleru anticipira Yuval Noah Harari. Ta nezgrapno sklepana himerička instalacija istodobno se ostvaruje i poništava vlastitom smrću i smrću onih koji su se našli na izabranom mjestu. Nezgoda je s tim oružjem ili vrstom što se ne može preduhitriti, jer kada je ubojiti performans pokrenut već ste mrtvi. Ne može mu se ništa jer ga njegova apsolutna ranjivost paradoksalno čini neranjivim i nedohvatnim, osim ako ga navrijeme ne otkriju tajne službe. Zato je suština njegova bića zapravo nebiće.

Ljudska priroda: evolucijsko-etološke činjenice i jezična pragmatika

Kako su ljudski destruktivni postupci nespojivi s razumom i sviješću, kojom se i razlikujemo od ostalih vrsta, u nenalaženju pravog tumačenja pripisujemo ih nečem što, nemoćno i u neznanju slegnuvši ramenima, običavamo nazivati *ljudskom prirodom*. Pod time se misli na neobjašnjivu ljudsku proturječnost, no to je samo prazna, općenita primjedba, jer fenomen *razumne životinje* i dalje ostaje najveća nepoznanica. Ekstremni oblici individualnog i kolektivnog nasilja izmiču konačnom razumskom tumačenju filozofa, sociologa, psihijataru, psihologa i bihevorista koji, makar nedostatno, ovisno o autorskim istraživanjima i od slučaja do slučaja, ističu povijesne, psihopatološke, čak i metafizičke uzroke.

Konrad Lorenz (2004) sa stajališta je evolucijskog biologa i etologa bar djelomice razjasnio podrijetlo i ulogu ljudske agresivnosti u životinjskom podrijetlu te važnost agresivnosti u selekciji i održanju vrste, no to odmah dovodi u pitanje neke uhodane jezične izraze. Iako nedvojbeno nasljeđujemo životinjsku prirodu, tom se izlikom ponekad s nepravom služimo. Rječnici i općejezična uporaba pokazuju da nema konteksta u kojem se pridjev *zujerski* simbolično veže uz životinje. Rabi se samo u relacijskom smislu pripadnosti kao u izrazu *zujerska nastamba*, *zujerske pandže* i sl. Nepotvrđen je kontekst u kojemu bi se, osim neukom pogreškom, pojavio iskaz da su se *lavovi međusobno zujerski obračunali*. Riječ *zujerski* rabi se samo za ljudske najnasilnije postupke, npr. *zujerski napasti*, *zujerski zločin*, *zujersko ubojstvo itd.*, a isto se tako riječ *zujerstvo* ne dovodi u vezu sa životinjama. No obrnutom metaforičkom projekcijom, onom iz ljudskog u životinjsko, u iskazima ogorčenih seljaka često čujemo kako su *vukovi poklali* ili *zaklali ovce*, iako riječi *klati*, *klanje* i *klaonica* izvorno pripadaju ljudskoj jednostavnoj tehnologiji ubijanja presijecanjem grkljana. Uostalom, vrlo je otrcana metafora o ratu kao velikoj klaonici u kojoj ljudi čine jedni drugima ono što inače čine drugim vrstama.

Kako suprotni pojmovni par *životinjski/neživotinjski* nema kvalifikativno, već samo odnosno značenje, a pojmovni par *ljudski/neljudski* dovodimo obično u kvalifikativnu opoziciju, sama opozicija upućuje na unutarvrstnu podjelu. Redovita usporedba da se *ponašamo kao životinje* stvarnosno je netočna, ali toliko uhodana kad se radi o zvijerima da je u tome pogriješio i Mefisto sa, u uvodu citiranom, opaskom o čovjeku kao „zvijeri najvećoj među zvijerima svim“. Izostanak metaforičke uporabe pridjeva *zvjerski* za same zvijeri i metaforička vezanost tog pridjeva uz samo ljudske postupke jezično nesvjesno potvrđuje Lorenzova istraživanja. Naime zvijeri, karnivore, predatori, evolucijski su razvili tzv. „mehanizme susprezanja“, neku vrstu ugrađenog biološkog morala koji priječi nasilje prema vlastitoj vrsti zbog prednosti u snazi, veličini, zubima, pandžama. Vrlo se rijetko *zvjerski* istovrstnici napadaju do smrti. Čovjek je biološki slabo biće koje nema prirodna oružja kao zvijeri, pa nije bilo evolucijske potrebe da se razviju mehanizmi susprezanja kao, na primjer, ni u grlica koje sitnim kljunom ne mogu ozbiljno ugroziti suvrstnika. (više u: Lorenz:195). No tehnološkim razvojem ojačan, makluanovski „produžen“ isprva oruđem, pa odmah i oružjem, bez mehanizama susprezanja i sa zbunjujućom, slabom iskrom samosvijesti *Sapiens* je postao najopasnija vrsta. Stoga, uistinu, kaže Lorenz „možemo žaliti što nemamo *zvjersku* prirodu“ (ibid). Ipak, najokrutnija i najperverzija zlodjela koja ljudi čine jedni drugima i ostalim vrstama ne mogu se objasniti tek evolucijskom biološkom agresivnošću jer životinje nisu sposobne za brutalnost, bestijalnost, za tzv. *zvjerske postupke*, naprosto zato jer nemaju ljudski um i maštu, pa su stoga bez-umne. Čest izraz *bezumno nasilje* stoga je netočan jer je nasilje itekako umno, makar kao djelo pomućenog uma. Takvi postupci civilizacijska su pratnja i isključivo ljudski. No u jeziku se izraz *ljudski postupak* selektivno simbolično rabi samo za moralno i ispravno ponašanje, a ne i za zlodjela koja smo jezično pripisali zvijerima (više u: E. H. Mikšik: „O raskoraku između rječničkih opisa i pragmatičnih značenja riječi, izreka i fraza“, rad u postupku objavljivanja). Dalje, govori li se, općenito, o *napretku civilizacije*, to se zapravo najviše odnosi samo na tehnološki razvoj koji je usporedo s dobrobiti, zahvaljujući dvojnoj ljudskoj prirodi, bio itekako razoran. Možemo se s pravom pitati postoji li civilizacija samo u rječničkim i enciklopedijskim definicijama i udžbenicima povijesti, a da se zapravo još nije dogodila na što je mislio i M. Gandhi rekavši da je civilizacija samo „dobra ideja“. Očito je da s civilizacijom počinje povijesno porobljavanje i sustavno nasilje kojem su uređena, suvremena društva izložena suptilnim, čak subliminalno nevidljivim načinima nakon masovnih, državnih, neizrecivih i nepojmljivih oblika okrutnosti koje su kulminirale u 20. stoljeću, stoljeću totalitarizama, a u 21. se stoljeću nastavile najizopačenijim oblicima nadrealnog nasilja neototalitarne Islamske države. To se obično naziva *dehumanizacijom*, pa se valja malo osvrnuti i na tu riječ koja se općenito odnosi na odrednice suprotne *ljudskom* u navedenom simboličnom smislu plemenitih vrijednosti vrste. Kao što je *ljudskost* usmjerena na pozitivne aspekte vrste, tako je *neljudskost* ograničena na one negativne, pa su pojmovi jasno razgraničeni. Kako ljudi čine zlodjela, pa njihove krajnje izopačene oblike običavamo zvati *zvjerskim* ili *neljudskim*, tako se, govori li se o načinu života, strukturnom društvenom nasilju ili o terorizmu, stalno spominje riječ *dehumanizacija*. Stječe se dojam da se zaboravlja da je onečovječenje ili raščovječenje niknulo iz iste

ljudske prirode, kao i suprotni pojam *humanosti* koji označava idealno nepostojeće jedinstvo vrste. Značenjske suprotnosti *ljudsko/neljudsko*; *humanost/nehumanost* samo su znakovi poricanja onog dijela vlastite prirode koji je i samom čovjeku neshvatljiv. Gledajući s pomakom, ako ta opozicija već postoji, izgleda da previđamo kako se ona odnosi na istog referenta. Riječju *dehumanizacija* tako se odričemo upravo onog dijela ljudskoga koji od svijeta čini povijesni pakao. To bi moglo značiti da ne postoji stabilni identitet ljudske vrste i da se unutar granica ove shizoidne podjele pripadnici ljudske vrste ponašaju, prisposobiti na volju, po Heisenbergovu principu neodređenosti pokazujući čas jednu, čas drugu stranu dvostruka Janusova lica. No za to bi bio potreban već nekakav drugi jezik.

Jezična oružja ili jezik kao oružje

Međutim u takvoj shizoidnoj dinamici jezik se pokazuje također u dvojnosti: čas kao medij sporazumijevanja i izražavanja, čas kao sredstvo manipulacije, obmane i zataškavanja mračnih strana ljudske prirode. Time od oruđa, glavnog alata konstruktivne mislenosti i poetske kreativnosti, postaje ubojito oružje.

Unutarnji zaštitni biološki mehanizmi susprezanja o kojima govori Lorenz u ljudi su zamijenjeni vanjskim socijalnim regulativima koji preuzimaju ulogu vrste. Od deset zapovijedi Božjih, kao univerzalnog temelja moralnosti čovječanstva, do modernog zakonodavstva obuzdavana je destruktivna, ubilačka i pohlepna strana ljudskoga. Po riječima Edgara Morina društvo jedinki: „nameće običaje, tradiciju, odgoj, jezik, znanost, zakonodavstvo, tabue kao skladište kolektivnog znanja i sila kojoj se mora pokoravati, ono je u neku ruku ekvivalent nagonu“ (Morin 2005:107). No valja spomenuti još jednu antropološku činjenicu koja će u sprezi s jezikom biti pogubna. Naime, ljudska sklonost okupljanju oko određene vjere, nacije, ideje, društvenog programa, pokreta itd. temelji se na arhaičnoj svijesti grupe kao kvazivrste u kojoj se pripadnici iste skupine štite, ali postavljaju nasuprot onima koji tim skupinama ne pripadaju, tj. ne priznaju jedinstvo ljudske vrste. Morin tu arhaičnu svijest kvazivrste koja čini to da pripadnici arhaične grupe one koji im ne pripadaju drže „stranijim od neke životinje ili stvari“ smatra i glavnim „uzrokom sljepila u odnosu prema smrti tijekom rata“ (Morin 2005:107, 108). Iste takve odlike mikrovvrste (Lorenz to naziva pseudospecijacijom) manifestirat će pojedine društvene grupe u širokom rasponu od relativno bezazlene netrpeljivosti do genocida. Pri tome je presudna ontološka jezična moć čijom se arhaičnom magijom imenovanja stvara prostor za zakoniti zločin, obilježavaju oni „drugi“ te koja će čitave narode, prvo metaforički, a onda i stvarno izagnati iz ljudske vrste. Ako stvarnost definiramo pomoću metafora, a onda na temelju njih i djelujemo, začetak masovnih zločina možemo naći u jeziku kojim tanatološki sistemi ljude pripremaju za kolektivno nasilje i smrt. Metafore oblikuju kolektivne predodžbe do te mjere da povezujući logički nespojiva i udaljena stvarnosna područja uvode nove perceptivne programe namećući sliku svijeta koja je nekome izvan tih okvira halucinantno začudna. Bez obzira na razumski opravdane stvarnosne poveznice nazivi su upravljali djelovanjem za vrijeme

nacizma, komunizma i u raznim ratovima, a to je pak djelovanje bilo koherentno s referentnim okvirima njima oblikovane zbilje. Naziv određuje postupanje ili se postupa već u skladu s nazivom. Ako su npr. Židovi *virusi* koji izazivaju bolesti, treba ih ukloniti, a ukloniti ih treba kako se to s virusima i čini. Zato je higijenični izraz *rasna čistoća* temelj nacističke biopolitičke racionalizacije iz „koje je eugenički zamišljena utopija ubrzo prerasla u tanatološki teror.“ (E. H. Mikšik 2007:77). U tako neprobojno koherentnom sustavu stvoren je kontekst u kojem će lijek za iscjeljenje metaforičke bolesti nacije biti stvarni genocid te je istinita samo stvarnost koju je ta metafora i odredila što izriječom potvrđuje poznati Hitlerov govor:

„Otkriće *židovskog virusa* jedna je od najvećih revolucija ikad pokrenutih u povijesti svijeta. Naša borba iste je vrste kao ona koju su u prošlom stoljeću vodili Pasteur i Koch... za koliko se tek mnogo bolesti može kao uzročnik utvrditi *židovski virus*. Bit ćemo ponovno zdravi kad istrijebimo Židove“ (iz: Rosenbaum 2004:245).

Jezično poistovjećivanje Židova s *virusima* takvim je poigravanjem ontološkim razinama bilo dovoljan razlog da se bez grižnje savjesti, ali u eufemističkom zaklonu ostvari nacistički naum. Doslovnom *iseljavanju* (Aussiedlung) i *preseljavanju* (Umsiedlung) u logore smrti u okviru tzv. *posebnog postupka* (Sonderbehandlung) prethodila je metaforička deontologizacija kojom su Židovi nekom zlokobnom koincidencijom eufemistički nazvanog postupka (preseljavanje) i konceptualno metaforičkog mehanizma preslikavanja, tj. premještanja iz domene u domenu, isprva jezično deesencijalizirani i kao *virusi* preseljeni u područje nevidljivog, opasnog života, a nakon toga i stvarno u logore smrti. Semantička podvala koja je trebala prikriti stvarno zbivanje bila je da se samo *premještanju u ruske močvare* (Rosenbaum 2004:243). Isti jezični mehanizam odradio je i u Ruandi kada su mediji Hutua otvoreno i bjesomučno poticali genocid nad Tutsima osnažujući predodžbu o *žoharima* koje treba uništiti. Nazivi *žohari, klice, mikrobi, gnjide, paraziti, štetni kukci, muhe* metafore su potekle iz lenjinskog doba revolucionarnog raskulačenja i „oslobađanja“ novonastale sovjetske države od *nepoželjnih elemenata i buržoaskih parazita* (v. Bruneteau:2002). Iskonska odbojnost povezana s bolestima i zarazom koju navedeni oblici života prenose iskorištena je kako bi se ponavljanjem i podržavanjem ustaljene asocijativne veze stvorio predodžbeni okvir koji će razložnom učiniti potrebu za *likvidacijom* izmišljenih neprijatelja. *Likvidacija* je inače naziv koji je u vezi s *liquor*, lat.tekućina, pa se i tu nameće elementarno poigravanje higijeničnom asocijacijom na vodu koja u ovom slučaju neće čistiti, već otplaviti sam život (više:E.H.Mikšik 2007:76). Pojmu *likvidacije* tako je istovjetan ideološki pojam *čišćenje*, operativni izraz koji je metaforički koherentno ugrađen u političke programe totalitarnih tanatoloških državnih sistema ili se kao uhodana lozinka za akcije u ratnim sukobima rabi za masovna pogubljenja i progone. U takvim slučajevima pogubnu moć jezika najtočnije potvrđuju Lakoff-Johnsonove riječi o utjecaju jezika na stvarnost: “Metafore nam mogu postvariti realitete, osobito društvene realitete. Metafora stoga može biti vodič za daljnje djelovanje. Naravno to će se djelovanje uklopiti u metaforu.“ (Lakoff, Johnson 2015:138).

Predodžbe koje oblikuje jezik na temelju demagoški usmjeravanih asocijativnih dosega, još k tome kulturološki pripremljene, talože se u spremnicima jezika čekajući trenutak kada postaju lozinke za zločin. Riječ *predodžba* i pojmovno je pomaknuta od izvorne etimologije onoga što je *pred okom*, iz područja neposredne percepcije, u mentalno. Tako pojmovno ugođeni za „sljepilo vrste“ spremni smo uvijek jedni druge vidjeti kao neprijateljsku metu za žurni odstrel. Ono što je Baudrillard nazvao „padom metafore u stvarnost“ osnova je za Lakoffovo poimanje metaforičkih koncepata koji upravljaju našim životima.

Koncept o ratu kao radu legitimna je osnova je svake vojne službe u bilo kojim vremenima. Kada u ratu istrebljenje čitavih naroda postane glavni radni zadatak, tada se ubojstvo može smatrati *dobro obavljenim poslom*. Takav „rad“ pretpostavlja i dobru organizaciju kakva je upravljala nacističkom industrijom smrti, a uključivala planove i podjelu rada, radno vrijeme, čak radni dodatak za revnosne radnike čija je učinkovitost bila tolika da su padali s nogu od iscrpljujućeg „posla“ o čemu pišu autori povijesne knjige *Vojnici* (Neitzel, Welzer:2014) temeljene na prislušivačkim transkriptima iz doba 2. svjetskog rata. Posebna pozornost posvećivala se urednosti, učinkovitosti, tehničkim komplikacijama, standardizaciji postupaka te poboljšanju i inovacijama „radnog procesa“. U radničkom ozračju održavale su se i zabave za promatrače strijeljanja za vrijeme tzv. *židovskih akcija*, čak i u obliku tzv. „egzekucijskog turizma“ (ibid:161), a maštoviti „radnički“ žargon bilježi morbidnu metaforu *Sardinenpackung* koja dovoljno govori o načinu „zbrinjavanja“ žrtava masovnih egzekucija. Autori iznose zanimljive rezultate istraživanja o povijesnim, situacijskim i kulturološkim „referentnim okvirima“ unutar kojih se ostvaruje normalizacija nasilja na prijelazu iz mirnodopskog u ratno stanje što u ratnim okolnostima stvara takvu mentalnu prilagođenost po kojoj se ubijanje i genocid smatraju običnim svakodnevnim poslom. Referentni okvir rata uvodi kontekste i obrasce tumačenja u kojima skupna praksa ujedno oblikuje vojničku percepciju i uvodi nove moralne standarde. Pri tome sve što se događa i doživljava u ratnom kontekstu podliježe novim pravilima u kojima je ubojstvo opravdano, normalno i razložno i domoljubno. Autori smatraju da:

„rat formira kontekst događanja i postupanja u kojem ljudi čine ono što pod drugim uvjetima nikad ne bi učinili... Pomicanje referentnog okvira od civilnog stanja u stanje rata presudan je čimbenik važniji od svakog svjetonazora, svake dispozicije i svakog ideologiziranja“ (ibid: 371).

Takva perceptivno-mentalna ugođenost s referentnim okvirima rata stvorit će klimu u kojoj ubijanje nije nešto nemoralno ili negativno, već „spada u svemir stvari koje se jednostavno događaju“ (ibid:161) prema povijesno uhodanom i razumljivom automatizmu *ratnog stroja*. Upravo taj naziv rata kao autonomne mašinerije koja se uvijek iznova pokreće, zaposjeda ljudske živote i određuje ljudske postupke objašnjava psihološko-socijalne pomake koji kao fanatizam i ludilo gotovo graniče sa „sljepilom vrste“ u stanjima, moglo bi se reći, kolektivno izmijenjene svijesti. Autori navode kako je „najjači indikator djelotvornosti nekog referentnog okvira čuđenje koje nastaje kada drugi ljudi vide stvari drugačije nego što ih sami vidimo“ (ibid:161). Tako su se, dodaju autori, Nijemci jako čudili

kada su njih, koji su kao lučonoše kulture svijetu podarili velike mislioe, pjesnike i kompozitore, nazivali *njemačkim svinjama*. (ibid:161). Teško je iz mirnodopske perspektive razumjeti ratne kolektivne zanose ne uzme li se u obzir samohodni ratni stroj koji, pokrenuvši se, ujedno stvara referentne okvire u kojima je ideološka podloga rata zanemariva. Vojnici su, kažu dalje autori, isto što i državni službenici ili radnici koji se u svom poslu služe nasiljem, a proizvode samo smrt. Oni se o tome ne pitaju slično kao što ni prosječni zaposlenik neke tvrtke ne misli o kapitalizmu ili policajac o ustavnom poretku. Međutim oni potvrđuju sociološka i psihološka istraživanja koja pokazuju da ideologije i apstraktna uvjerenja igraju tek neznatnu ulogu u ratnoj praksi te da su „skupina, tehnika, prostor i vrijeme parametri prema kojima se vojnici orijentiraju i koji su za njih važni“ (ibid:394). Genocid kao ubijanje u referentnom okviru nacističkog projekta očito je bilo moralno posve zanemariva činjenica, a upitna su bila samo tehnička rješenja oko čega su se, kako navode autori (ibid:165), znali često sporiti što očito otkriva zloćudne posljedice mentalnih i jezičnih navika.

Spomenuti K. Lorenz upozorio je i na pojavu koja se isključivo odnosi na povišeno emocionalno stanje pri okupljanju ljudi u skupine, a to je ono što nazivamo *oduševljenje*, u njem. jeziku *Begeisterung* (Lorenz 2004:208, 209). Sama riječ etimološki upućuje na *duh*, taj najviši doseg i izraz ljudskoga bića. Kao bihevioralni biolog zamijetio je da su tzv. *sveti trnci* (u njem. *heiliger Schauer*; u hrv. kažemo da smo se *naježili* kad nas obuzme jedinstveni pobjednički zanos zbog postignutog gola za vrijeme neke nogometne utakmice ili ponese, moralno veoma visokorangirani, domoljubni polet) praćeni istim tjelesnim pokazateljima kakve su imali naši antropoidni predci (neka oprostite kreacionisti) kada su u unutarvršnim obračunima kostriješenjem dlake pokazivali odlučnost u obrani nužnog biološkog razmaka između pripadnika dvaju čopora.

Tzv. *sveti trnci* koji prožimaju društvene skupine u trenucima kolektivnih zanosa imaju, dakle, veoma prozaično rudimentarno podrijetlo u agresivnosti čopora koji se okuplja da bi obranio svoj teritorij. Dalje, Lorenz ukazuje na manipulacije tim stanjem koje „demagozi ciljano potiču“ (ibid:209) kad god žele ratoborno okupiti mase zbog obrane državnih, moralnih, ideoloških, vjerskih i ostalih kulturno-civilizacijskih neupitnih svetinja kada, kao i kod spomenutih nam predaka „oduševljeno djelovanje geometrijski progresivno raste sa sve većim brojem pojedinaca“ (ibid). Poznate su povijesne posljedice takvog „oduševljenja“ na masovnim okupljanjima i suđenjima, raznim mitinzima te posebno u referentnim okvirima rata kada se svi racionalni prigovori „ušutkaju putem čudnog redefiniranja svih vrijednosti pa se tako ne čine samo neutemeljenima, već se doimaju niskima i obeščaćenim“ (ibid). Dirnuti u svetinju domoljubnog ili navijačkog zanosa, što se mahom poistovjećuje, može biti veoma opasno, a u ratnim okolnostima i pogibeljno. Ukrajinska poslovice koju spominje Lorenz najbolje govori o ljudskom stanju u takvim prilikama: „Kad se zastava vijori, razum je u trubi“ (ibid).

Rat donosi oduševljenje i užas. Oduševljenje obično u početku kad treba okupiti vojsku i ujediniti narod oko kakve pravedne ideje koja je obično neupitno sveta, pa su i ratovi sveti kao, na primjer,

križarski, nacistički ili džihad. Taj početni zanos ima nešto dionizijsko, ono po čemu je za T. Eagletona Dionis božanstvo svetog terora, jer su sveto i okaljano blizu, kao što i riječ *sacer* može značiti *blažen* i *proklet* (v. Eagleton 2006:10). Dionis je bog nesputanog oslobođenja svih sila iz nesusjesne riznice ljudske psihe što otvara vrata hedonističkoj ekstazi, ali i mračnom orgijanju nasilja, tog prokletog naličja oduševljenja, pa tako “blaženstvo i klanje potječu iz istog izvora” (ibid:10), iz istog neiscrpnog rezervoara čudovišnog i čudesnog ljudskog, spomenutog na početku članka. Zato je “sakralno opasno, nešto što valja držati u kavezu prije nego u staklenoj škrinji” (ibid:10). Rastvaranje individualiteta viđeno u iskazivanju kolektivnog oduševljenja na granici je mahnitosti kakvu možemo vidjeti kod navijačkih skupina i u svim oblicima patvorenih zajedništava o kojima govori Lorenz, a koja lako skliznu u ratnu opijenost nasiljem. No kada se ratni stroj umori i rat po nebrojeni put ostavi razorenu scenu, opijenost će se, bez traga romantičnog ratnog heroizma, rastvoriti u duševnoj i moralnoj pustoši otriježnjenih sudionika.

Posthumanistička zbilja i „potencijali ljudskih resursa“

U današnjim uvjetima kooptirani zatočenici radnih prilika u uvjetima tržišne ekonomije menadžerskom su metaforom dezindividualizirani u nazivu *ljudski resursi* kojima se uopće i ne pokušava prikriti protuljudska stvarnost. Konceptualnom metaforom o ljudima kao sredstvima (resursima) kojima treba upravljati, menadžerski jezik otvoreno priznaje raspoloživost ljudima kao materijalima koji se pobrojavaju, razvrstavaju, premještaju, izmještaju i iskorištavaju. Operativni nazivi takvog orvelovskog birokratiziranog jezika koji je D. Watson (2005) nazvao *mračnom i neprohodnom guštaram* („the dark and impenetrable thicket“), kao na primjer: *downsized*, *rightsized*, *smartsized*, *structurally adjusted itd.*, izravno o tome svjedoče. Administrativno-menadžerski bezlični jezik (upravo je na Filozofskome fakultetu u Zagrebu otvoren poslijediplomski specijalistički studij Upravljanje ljudskim potencijalima) u svakom trenutku pogoduje upravljanju ljudima i njihovom usmjeravanju što se u ratnim uvjetima lako reinstrumentalizira za zločinačke nakane.

Kao i metafore, metonimije imaju isti dehumanizirajući potencijal. Dok je metafora način poimanja jedne stvari pomoću druge (*resursi* umjesto *ljudi*), povezujući razumijevanjem različite stvarnosne domene, metonimija ima prije svega referencijalnu ulogu te „omogućuje da se preciznije usredotočimo na određene aspekte onoga na što se referira.“ (Lakoff, Johnson 2105:34). Takvu usredotočenost na detalj nalazimo danas u bezličnim nazivima za zatočenike prilika u postdemokratskom svijetu. Ilegalna je varijanta ponižavanja i iskorištavanja ljudi za sumnjive dobitke *trafficking* migranata. U mafijaškom žargonu balkanskih krijumčara ljudi koji izlaz iz bijede traže u bijegu prema Zapadu ljudi se kodirano nazivaju *glave* ili *koferi* koji se, doduše, dodatnom ponižavajućom metonimijskom redukcijom etnički razlikuju kao *cipele* (Turci) i *baklave* (Albanci). Uz ovakvo metonimijsko sakaćenje neki je hrvatski novinar za afričke migrante upotrijebio pomalo ruralnu zatarjelicu *čeljad* koja u aktualnom kontekstu kao zbirna imenica djeluje pomalo omalovažavajuće. Dakle, u posthumanističkom svijetu oni koji nisu iskoristivi kao *ljudski resursi* i *potencijali*, što još

zvuči nekako civilizacijski suvremeno, bit će dodatno poniženi i izloženi novodobnoj barbarskoj bešćutnosti trgovaca *čeljadima*. Dok metafora ubija („Metaphors can kill“, kaže Lakoff), metonimija ponižava, proizvoljni odnosi označitelja i označenog prikrivaju ono ubojito i ponižavajuće koje valja prikriti, a koje nalazimo u proizvoljnim redefinicijama pojmova i eufemizmima. Kulturološki pandan značenjskih redefinicija može se naći u Eagletonovu dionizijskom arhetipu koji iz prvotne igre prelazi u u tanatološku agonijsku završnicu. Eagleton kaže:

“Ljudska su tijela u orgiji na komičan način zamijenjena, no u terorističkom bombaškom napadu ili u koncentracijskom logoru zamjenjiva su na tragičan način... u masakru, kao i u masovnim orgijama svatko je tek zamjena za svakog drugog“ (Eagleton 2006:27).

U igri jezičnih znakova dionizijski agonski Eros istovjetno lako prelazi u agonijski Tanatos. Kao u drevnim dionizijskim orgijama zamjenjiva promiskuitetna ljudska tijela, znak se rastvara u semantičkoj distopiji u kojoj označitelj može značiti ama baš sve. Kada je konvencija odnosa označitelja i označenog temeljno narušena, nalazimo se u nekontroliranoj znakovnoj razmjeni, kao u stvarnoj orgiji ili u masakru, koja je ujedno i smrt samog jezičnog znaka čiji posmrtni ostaci kruže značenjskim orbitama jezičnog simulakra tražeći neku proizvoljnu značenjsku valenciju kojom će se pripojiti ciljanoj predodžbi (više u: E. H. Mikšik 2013:130). Kako se u orgiji tijela dezindividualizirano rastaču i stapaju jedna s drugima, pa postaju posve zamjenjiva, tako i u virtualnoj semantičkoj proizvoljnosti znak može značiti bilo što, a pojam biti definiran proizvoljno: „Kada se znak (bilo u jeziku ili slici odvoji od onoga što bi trebao označivati, on postaje hiperzbiljom“ (Baudrillard 2001:8). Moglo bi se reći da što su društvene prilike totalitarnije, što su protuljudske akcije ubojitije, značenjski se pomaci ostvaruju tako da se značenja bizarno primiču vlastitim suprotnostima. U baudrillardovskom dezontologiziranim simulakru agonijsku završnicu dionizijske raskalašenosti nalazimo i u jezičnoj hiperzbilji logora smrti koje je bilo moguće nazvati *milosrdnim zavodima za institucijsku brigu*, a na ulazu u Auschwitz postaviti morbidni natpis o *radu koji oslobađa zajedno s loncima za cvijeće* (M. K. Ižepa:2002:380). Ne završavaju li i sudionici duge pijanke na kraju *mrtvi* od provoda, pa nesuvislo blebeću jezikom u kojem značenje više nije važno, tek je hamptidamptijevski “idle chatter of transcendental kind“ kako bi rekao W. S. Gilbert. Tom povijesnom mamurluku podlegao je 1933. godine i sam Martin Heidegger odustajanjem od izvornog pojma istine kao ne-skrivenosti (grč.aletheia) začuđujućom relativističkom definicijom da je „istina otkrivanje onoga što narod čini sigurnim, jasnim i snažnim u njegovu djelovanju i znanju“ (v.Chomsky 2004:289).

Jezik odražava individualno i povijesno stanje koje je, nažalost, uvijek stara vijest u novom ruhu. U tom povijesnom semantičkom mamurluku dobrohotni se dr. Jackill stalno preobraća u mister Hydea. Ekonomijom nekontrolirane zamjenjivosti jezičnog znaka nastaje potpuna semantička otvorenost koja jezičnim zloporabama i podvalama utire put za „magijsku misao ideologije“ (Baudrillard 2001:4). Te se zloporabe umnažaju u kriznim vremenima, ratovima, vojnim akcijama, u totalitarnim sistemima i u novodobnom općem podjarmljivanju svjetskog stanovništva, a nalazimo ih u eufemizmima i redefiniranim pojmovima vojnih i diplomatskih diskursa te u jezičnim formulama

globalne tržišne ekonomije – svugdje gdje se jezičnim igrama zataškavaju činjenice i vara javnost. Povijesno najpoznatiji su dakako, nacistički eufemizmi kojima se *konačno rješenje* skrivalo iza tajnovitog pridjeva *specijalan* (poseban): *poseban tretman* (tortura političkih zatvorenika), *specijalna postrojenja* (plinske komore), *specijalni smještaj* (deportacije), *specijalni tretman i dezinfekcija* (ubijanje zatočenika logora). Za vrijeme Vijetnamskog rata naselja ograđena jarkom u koja su pod nadzorom američke vojske nagurani *pacificirani* stanovnici, svojevrsna inačica konclogora, idilično su nazivana *strateški zaselci*. *Pacifikacija* je inače uobičajen američki naziv za porobljavanje i ubijanje, uz *neutralizaciju protivnika u protuterorističkim akcijama*, no demagoški prednjači riječ *oslobađanje* u vojnom kontekstu. Slično kao što su Kinezi *oslobodili* Tibet pobivši većinu stanovništva, zahvaljujući *oslobađanju* Iraka ili *našim nastojanjima*, što je čest američki izraz za vojne akcije „iračka je populacija sada slobodna živjeti na radioaktivnom bojnom polju“ (Cenzurirano 2004:53). Naime, Irački je rat zbog korištenja bombi s *osiromašenim uranom* zapravo bio mali nuklearni rat. Taj uran nije bezazleniji time što je *osiromašen*, pa posljedice tog jezičnog relativizma trpe danas i Iračani i američki veterani (više:ibid.). Indonežanski puč koji je uz američku podršku 1965. god. na vlast doveo Suharta nakon pokolja u kojima je nestalo pola milijuna ljudi u američkom je tisku popraćen komentarom o *tračku svjetla u Aziji i nadom... koja se napokon javlja* (v.Chomsky 2004:16), valjda kao nada za ondašnji očekivani američki korporacijski proboj. Mirni građanski prizvuk imao je i kodni naziv *vrtna ograda* za kontrolu i nadzor građanskih nemira u sklopu američke domovinske sigurnosti kojima se planiraju i koordiniraju vojne operacije za vrijeme unutarnjih građanskih nemira nastao 1968. U novije vrijeme Bushova je administracija odobrila tzv.*waterboarding*, što nije igra u vodenom parku, već *pojačana tehnika ispitivanja zatvorenika visoke vrijednosti*. U komunističkom poraću pokolj je blajburških stradalnika opravdavan tzv. *revolucionarnom retorzijom*.

Nazivi za globalne planove transnacionalnih tvrtki i oni koji se odnose se na položaj ljudi u uvjetima slobodnog tržišta prikrivaju istu neokolonijalističku protuljudsku zbilju. Npr. *outsourcing*, premještanje tvrtki i proizvodnje u siromašne zemlje radi jeftinije radne snage; tzv. *razvojni planovi* za siromašne zemlje kojima one postaju još siromašnije, a koje uključuju i *otvaranje bioperspektiva* za multinacionalne tvrtke, npr. za zloglasni Monsanto, tek su neki od njih. Kod nas se godinama prikrivana sječa šuma koja je posve izmakla kontroli naziva *sanitarnom sječom* i opravdava šumarskim pravilima struke o *pomlađivanju šume* čime nas zavaravaju natpisi pred ogoljenim pustošima i vrpce na stablima označenima za odstrel. Općenito, kad god se događa nešto prljavo, štetno ili povijesno ubojito omiljeno je, u totalitarizmima svih vrsta, posezati za higijeničnim nazivima za dobrobit čovječanstva ili bliskog puka. Pri tom se valja pitati je li tu riječ o eufemizmima kao ublaženim izrazima za društveno tabuizirana područja kao što su estetika tjelesnih funkcija, opći moral ili smrt, kako ih općenito definira jezična teorija, ili o sustavnim semantičkim prijevarama. Nije isto, npr., tankočutno nazvati zahod engl. *restroom*; rasplodnog bika američko puritanski *gentleman cow*; reći za umrlog da je *otišao* ili *blago u Gospodinu usnuo* i nazvati plinske komore *specijalnim postrojenjima*.

Jednom prevareni nesvjesno lako podliježemo jezičnim navikama koje ustaljuju nadničarski mediji, a koje su i gore od značenjskih prijevara jer se, uspavani, prestajemo pitati o značenjima koja mogu biti presudna i za samu ljudsku opstojnost. Zaborav značenja, olako prepuštanje varljivom poigravanju jezičnim znakovima čijim putokazima vjerujemo, doprinosi tako održavanju sve nedostojnijeg života većine svjetskog stanovništva u protuljudskoj zbilji čiji smo povijesni i svakodnevni svjedoci.

Organizirano Zlo i granice izrecivog

Kako svako stoljeće iznenadi sve „naprednijom“ destruktivnošću, nakon prošlog stoljeća obilježenog dvama svjetskim ratovima i totalitarizmima 21. stoljeće bar je dosada pretežito obilježeno radikalnim isilovskim nasiljem. Zapanjeno čovječanstvo, kao i u prošlom stoljeću, i po tko zna koji put u povijesti, našlo se zatečeno na granicama neizrecivog koje se, kako u sjajnom kulturološkom eseju o fašizmu i komunizmu reče Alain Besançon (2002 :38), javlja kada zbog povijesnih zločina:

„ostajemo bez riječi, koncepti nam nedostaju, mašta odbija zamisliti, a pamćenje zadržati u sjećanju. Zalazimo u područje izvan ljudske spoznaje, kao da smo ispred neke negativne transcendencije. Neminovno pomišljamo na demonsko.“

Kad god se dogodi nešto što premašuje prihvatljivo i obično nasilje na koje smo razumski svakodnevno, pa i u ratu navikli jer ljudi se svakodnevno ubijaju iz kojekakvih razloga, dakako, nepravedno u miru, a pravedno u ratovima, skloni smo, kao Besançon, posegnuti za metafizičkim objašnjenjem Zla. No kako, po mišljenju T. Eagletona, valja razlikovati *povijesno* od *metafizičkog* zla pri čemu je razlika u svrhovitosti namjere i čistom uživanju u zločinu radi zločina (v. Eagleton 2006:108) u slučaju ISIS-ove države nema razloga smatrati da je zlo koje proizvodi bez povijesnog objašnjenja, pa prema tome nije samo patološko kao npr. kod serijskih ubojica. Iako su ISIS-ove izvedbe izopačeno i neshvatljivo zle, one su povijesno objašnjive sukobom civilizacija, reakcijom na zapadnjački neokolonijalizam i konzumerizam itd. No nevolja je što se ne možemo pozvati na vruga jer zlo je, kao i u nacizmu, u temeljima te države koja treba proizvoditi kaos i užas na cijeloj planeti što je i njezin politički cilj. Ta država kao čudovišni spoj teokratske ideologije i programirane krajnje okrutnosti ne počiva samo na mesijanskom fanatizmu, već je vrlo racionalno podržana organiziranom i razrađenom birokratskom strukturom, vjerojatno ne tako pedantnom kao u Trećem Reichu, ali kako je birokracija svugdje dosadno ista, vrlo sličnom. Tako godišnji izvještaj Al-Bagdadijevih bagdadskih birokrata (Al-Naba) sadrži precizne popise ubojstava, opis načina i oružja kojim su izvedeni. Dokumenti otkriveni u jednom skloništu ISIS-a otkrivaju birokratske poslove i zaduženja u ovoj bizarnoj državi kao što su, npr. *koordinator zatvorenika i pitanje žena* (zanimljivo, zajednički resor, pa možemo pretpostaviti kako je i ženama i zatvorenicama), *koordinator gostinjskih kuća i bombaša samoubojica*, gdje bi bilo zanimljivo vidjeti što povezuje ta dva resora na prvi pogled veoma udaljena (što ne začuđuje previše jer, uostalom, i u civiliziranim državama institucijski standardi povezuju udaljena područja u iste resore, na primjer kod nas su znanost, obrazovanje i

sport ujedinjeni u jednom ministarstvu premda znanost baš nema izravne veze sa sportom). Tu je i emir za sigurnost, njegov zamjenik, šef tajne službe, odjeli za obuku špijuna, šerijatskih sudaca itd., a najnastranija je institucija *Lavljih mladunaca khalife*, dječje vojske trenirane za ubojstva i okrutnost. Još 2004.god. pojavila se on-line knjiga *Upravljanje divljaštvom*, usredotočeni analitički priručnik koji sadrži razrađenu strategiju kako ekstremnim nasiljem stvoriti nered i kaos koji će iscrpiti stanovništvo i utrti put prema Islamskoj državi. Od nacističkog Reicha ta se država razlikuje otvorenošću prema javnosti. Za razliku od nacista koji su svoj program prikrivali kodiranim nazivom *konačno rješenje* isisovci su ekshibicionistički ponosni na svoje barbarstvo, pa ritulna odsijecanja glava objavljuju na internetskim mrežama. ISIS-ov ideolog Zarkavi medijsku je otvorenost smatrao dijelom programa, pa je i izjavio: „Naša borba mora imati lice ili će se svaka bitka koju dobijemo izgubiti u opskurnosti.“ (Hosken 2015:46). U tome smislu čin bombaša samoubojice nije iracionalan, već promišljeni čin kojim osobna žrtva postaje dobrovoljno ili prisilno dio pragmatičnog programa. Kao otvoreno terorističkoj državi Kalifatu sigurno nisu potrebni eufemizmi i dovtljiva semantička prenemaganja kao nacistima, pa su u tome smislu posve semantički transparentni. Oni svoje divljaštvo ne skrivaju, već se njime ponose što se vidi iz navedenog naslova. No kako reče Jean Ziegler „bezumno nasilje džihadista zrcalo je barbarstva kozmokrata“ (Ziegler 2007:64) koji vješto koriste prilike iz kojih „trgovci oružjem kao ideolozi preventivnog rata izvlače... sigurnu dobit“ (ibid). Prema Zieglerovim uvidima u svjetsku situaciju islamski terorizam potiče „strukturno nasilje i stalni rat koji su u temeljima imperija srama“ (ibid) kako on naziva neokolonijalni refeudalizirani svijet u kojem MMF, Svjetska banka i privatni bankari provodeći ekonomiju organizirane oskudice koja se temelji na zaduživanju, održavaju trajno strukturno nasilje ubijajući dugom sve siromašnije zemlje, naročito one u Južnoj hemisferi. Političke elite i domaći vlastodršci podržavaju korumpirane režime u Africi, Latinskoj Americi i istočnoj Aziji držeći vlastito stanovništvo u začaranom krugu duga, gladi i stalnom stanju tzv. *strukturnih prilagodbi* što je globalni eufemizam za strukturno nasilje refeudaliziranog svjetskog poretka. A glad je, smatra Ziegler, zločin protiv čovječanstva koji ubija više ljudi od ratova. Taj unutarvrnsni zločin, makar nepočinjen oružjem, stvara uvjete za umiranje koji su isto što i ubojstvo samo. Slično kao u konclogorima, samo rafiniranije, neizravno, bez žičanih ograda posvudašnja glad polaganije no u logorima smrti svakodnevno ubija osiromašene stanovnike Trećeg svijeta. Ziegler (ibid:105) s lica mjesta izvješćuje kako stanovnici brazilskih favela glad doživljavaju kao nešto što dolazi izvana, kao bezimenog agresora, opaku „*stvar koja lupa na vrata*“ njihova tijela (*a coisa bater a porta*)“ – reći će oni. Ponekad kažu i da ih *napada zvijer*, a ne mogu učiniti ništa. Glad uz tjelesno urušavanje prate tjeskoba, bol, očaj, gubitak dostojanstva i beznađe, a izraz *mučen glađu* uobičajen je u svakodnevici brazilskih favela.

Umjesto zaključka

Za planetu i vlastiti opstanak s pravom su, uzmu li se u obzir razmišljanja, podaci i rezultati raznih istraživanja zabrinuti humanisti, ekološki aktivisti, znanstvenici i holistički mislioci. Prenapučenost, glad, bijeda, ratovi koji ne prestaju, fundamentalizmi svih vrsta, strukturno planetarno nasilje, nesigurna egzistencija prekarijatnih generacija, terorizam, neonacizam, opće zagađenje i klimatske promjene povećali su broj jahača apokalipse. Ipak, sukladno primjedbi s početka teksta o ograničenjima humanističke tradicije, takva je zabrinutost možda antropocentrično preuveličana. Na kozmičkom satu „antropocen“, kako je razdoblje dominacije ljudske vrste na Zemlji nazvao Yuval Noah Harari, traje tek nekoliko minuta, a tanka plava opna biosfere tek je odnedavno zamućena. Prijete joj, može se pretpostaviti, još tamnije nijanse. No bilo bi preuzetno misliti da prirodne sile koje su oblikovale planetu i sam život može nepovratno ugroziti samo jedna vrsta, ma koliko destruktivna bila, a koja se pojavila na Zemlji tek nedavno. Sa stajališta vječnosti, u svemirskim razmjerima, Zemlja ima vremena za brojne oporavke od svojih razornih žitelja. Ostaje pitanje imamo li ga i mi.

Literatura:

- Rosenbaum, Ron. 2004. *Kako objasniti Hitlera*. Velika Gorica : MIOB.
- Bruneteau, Bernard. 2002. *Totalitarizmi*. Zagreb: Politička kultura.
- Ižepa, M. K. 2002. *Thanatos, anđeo heroja*. Split: Naklada Bošković.
- Goodman, Amy and David. 2006. *Moćnici su izvan zakona*. Zagreb: Prometej.
- Allan, Keith and Burrige, Kate. 1991. *Euphemism and Dysphemism*. Oxford: University Press
- Baudrillard, J. 2001. *Simulacija i zbilja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Bensoussan, G.(2010) *Europska strast za genocidom*, Zagreb: Biblioteka Naslijeđe
- Peter Phillips &Projekt Cenzurirano. 2004. *Cenzurirano 2004. Media Democracy in Action*. Zagreb:Teledisk.
- Watson, D. 2005. *Death sentences*. New York: Gotham Books.
- Lorenz, Konrad. 2004. *Takozvano zlo*. Zagreb: Algoritam.
- Morin, Edgar. 2005. *Čovjek i smrt*. Zagreb: Scarabeus naklada, Biblioteka „Imago“.
- Lakoff, George, Mark Johnson. 2015. *Metafore koje život znače*. Zagreb: Disput.
- Hercigonja-Mikšik, Edita. 2007. “Smrt u jeziku i smrt jezičnog znaka”. *Republika* 63(6):70-83.
- Hercigonja-Mikšik, Edita. 2013. “Značenjska dekonstrukcija poslovno-političkog govora”. *Kolo* 23(1-2): 130-144.

- Hercigonja-Mikšik, Edita. "O raskoraku između rječničkih opisa i pragmatičnih značenja riječi, izreka i fraza".(u postupku objavljivanja)
- Chomsky, Noam. 2004. *Politika bez moći*. Zagreb: DAF.
- Hosken, Andrew. 2015. *Carstvo straha*. Zagreb: GZH.
- Eagleton, Terry. 2006. *Sveti teror*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Neitzel, Sönke, Harald Welzer. 2014. *Vojnici. Zapisnici o ratovanju, ubijanju i umiranju*. Zaprešić: Fraktura.
- Ziegler, Jean. 2007. *Imperij srama*. Zagreb: Izvori.
- Besançon, Alain. 2002. *Zla kob stoljeća*. Zagreb: Dom i svijet.

Reflections of Antihuman Reality

Abstract

From the prehistoric era to the present day, human actions have been marked by violence. With time, the ways and means used by men to enslave, kill, humiliate and deceive members of their own kind have become deadlier and more ingenious. Language, as the container and transmitter of human experience, knowledge and social exchange, marks the entire human reality, often concealing its destructive facet. The witnesses to this are dictionaries, where facts, as well as discourses used to obscure them, are stored. At the lexical level, these are most often various euphemisms, dysphemisms, metaphors and metonyms. At the level of discourse, these are circumlocutions, notion redefinitions and mystifying dabblings with linguistic signs, which mirror a dehumanized, and moreover, an antihuman reality. This paper explores, states and comments on lexical examples and discourses which reveal linguistic and socioanthropological dimensions of the violent constant of human nature.

Key words: *euphemisms, linguistic manipulation, dehumanization, antihumanism, sociolinguistic.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.